

INOVATIVNOST I ISTRAŽIVANJE U FUNKCIJI PREVENCIJE I REPRESIJE EKOLOŠKOG KRIMINALITETA

Prof. dr Atanas Kozarev, email: kozarev.atanas@yahoo.com

Evropski univerzitet Skoplje

Mr. Tijana Bombol Delevska

Student na doktorskim studijama, Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku

Sažetak: Ekološki kriminalitet je savremena nacionalna, regionalna i globalna sigurnosna pretnja. Ne postoji država koja je imuna na pojavne oblike ovog kriminaliteta, kao što ne postoji ni formula za njegovo svrsishodno suzbijanje i preveniranje. U ovoj oblasti postoji kontinuitet u pojavljivanju savremenih oblika ekološkog kriminaliteta, sofisticiranijih, s jedne strane i drugi kontinuitet se odnosi na razvijanje međunarodne suradnje u prevenciji i represiji. Akademska i stručna javnost posvećuje pažnju ekološkom kriminalitetu uz redovno istraživanje novih pojava oblika, kriminalističko profiliranje počinioca, njihovo portretiranje, praćenje dinamike, struktura i etiologija. Naučna misao pomaže praktici suzbijanja i prevencije ekološkog kriminaliteta preko definisanja novih modela i algoritama koji se implementuju u konkretnu kriminalističku metodiku za ovaj oblik kriminaliteta. Ključno pitanje je koliko makedonska država dozvoljava i motiviše inovativnost u istraživanju ekološkog kriminaliteta? Odgovor na ovo pitanje omogućava da se sagleda realnost u oblasti naučnog istraživanja kao determinant za inovativnost u ovoj oblasti.

Ključne riječi: prevencija, represija, algoritam, metodika, razvoj.

INNOVATION AND RESEARCH IN THE FUNCTION OF PREVENTION AND REPRESSION OF ECOLOGICAL CRIME

Abstract: Environmental crime is a modern national, regional and global security threat. There is no state that is immune to the emerging forms of this crime, as there is no formula for its purposeful suppression and prevention. In this area there is a continuity in the appearance of modern forms of ecological crime, more sophisticated, on the one hand, and the other continuity refers to the development of international cooperation in prevention and repression. The academic and professional public focuses on ecological crime, with regular research into new forms, criminological profiling of the perpetrator, their portrayal, monitoring of dynamics, structures and etiologies. Scientific thought helps practitioners combat and prevent ecological criminality by defining new models and algorithms that are implemented in the concrete criminalistic methodology for this form of crime. The key question is how much the Macedonian state allows and motivates innovation in the investigation of ecological crime? The answer to this question allows us to see reality in the field of scientific research as a determinant of innovation in this field.

Key words: prevention, repression, algorithm, methodology, development.

Uvod

Kvalitet životne sredine je pitanje koje sve više dominira u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim dokumentima kao prioritetno i isključivo determinirajuće pitanje razvoja jedne države, regije, globalne zajednice. Na putu ka evropskoj porodici, kroz harmonizaciju i aproksimaciju evropskog prava u ovoj oblasti, naša država se opredijelila za to da "cjelokupni

razvoj zemlje treba da prati univerzalno prihvaćeni koncept održivog razvoja³⁷, koji je kao termin promoviran 1992. godine u Rio De Ženeiru na Svjetskom samitu o životnoj sredini i razvoju. “Zašto je osnovni moto savremenog svijeta – razvoj po svaku cijenu!”³⁸ Ne postoji područje u prirodi koje ne može biti objekat ugrožavanja ili povrijeđivanja od strane fizičkih i pravnih osoba u cilju ostvarivanja profita. Tako se na primjer, navodi da je “jedan od najtežih i najsloženijih svjetskih problema vodosnabdijevanje i zagađivanje površinskih i podzemnih voda. Stepenn zagađenja vode je do kritične tačke, a u pojedinim regijama i ova tačka je prevaziđena.”³⁹ Također, “tlo koje ima brojne ekološke funkcije, koje su od suštinskog značaja za zaštitu životne sredine, ali i za ekonomiju i napredak društva u cjelini”⁴⁰, može biti objekat zagađenja od otpada ili drugih materija. Upravo zbog ovih činjenica nameće se potreba za naučnim pristupom u istraživanju zaštite životne sredine u održivom razvoju prema standardima evropskih država, jer je “zaštita životne sredine u politici održivog razvoja postala izazov za novi javni menadžment (New Public Management) i poseban problem za poslovni menadžment (business management) u privatnom sektoru i poslovno-civilnoj sigurnosti.”⁴¹ Danas, sigurnost pojedinca se povezuje i sa “prijetnjama nuklearnog oružja”⁴², ali i sa “upozoravajućim otkrićima ozonskih rupa u ozonskom omotaču na stratosferi Južnog i Sjevernog pola”⁴³.

1. Ekološki kriminalitet – savremena nacionalna, regionalna i globalna sigurnosna prijetnja

Ekološke prijetnje i njihov impakt na nacionalnu sigurnost dominiraju na listi prijetnji koje imaju snažan impakt na razvoj čovječanstva uopće. “To dovodi do politiziranja ekološke sigurnosti u svijetu, sekuritizacije i globalizacije u strukturi savremenog održivog razvoja. U tom kontekstu, zbog prekograničnog širenja prijetnji, ekološka sigurnost može postati faktor nastajanja konflikata i nesigurnosti širih razmjera.”⁴⁴ Pri tom, svjedoci smo “zastrašivanja nuklearnim oružjem i uskim teritorijalnim definicijama sigurnosti država, na kompletnoj ljestvici prijetnji i nesagledivih posljedica propadanja životne sredine.”⁴⁵ U tom pravcu, “opća erupcija tehničko-tehnoških ostvarivanja širom svijeta i njihova brza primjena podstiču na razmišljanje o utjecaju tehnološkog razvoja na sigurnost životne sredine. Nedovoljno

³⁷ Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, Kvalitet životne sredine u Republici Makedoniji, Godišnji izvještaj – 2007. godina, Skoplje, 2007., str. 7.

³⁸ Камбовски В., Казнено право - посебен дел, Просветно дело, Скопје, 2003 година, стр. 273-274.

³⁹ Змејкоски М., Човекот, водата и животната средина, Скопје, 2001 година, стр. 11. (Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, svake godine za vodu ili od upotrebe zagađene vode umire po nekoliko miliona ljudi u svijetu).

⁴⁰ Министерство за животна средина и просторно планирање, Квалитет на животната средина во Република Македонија, Годишен извештај - 2008 година, Скопје, 2008 година, стр. 66.

⁴¹ Marković I. S., Pejanović Lj., Zaštita životne sredine u politici održivog razvoja, USEE, Novi Sad, 2012 godina, str. 11.

⁴² Hampson F. O., Višejezičnost pojma ljudske bezbednosti, Oxford University Press, Kanada, 2002; Ljudska bezbednost/Human Security I/1, Beograd, 2003, str. 9-33.

⁴³ Enciklopedija Britanika, Narodna knjiga, Beograd, 2002 godina, knjiga 6 M-P, str. 103.

⁴⁴ Marković S., Pejanović Lj., Zaštita životne sredine u politici održivog razvoja, USEE, Novi Sad, 2012 godina, str. 12.

⁴⁵ Hampson F.O., Višejezičnost pojma ljudske bezbednosti, Oxford University Press, Kanada, 2002, Ljudska bezbednost/Human Security I/1, Beograd, 2003, str. 9-33.

poznavanje ovog savremenog fenomena ili nepoštovanje pravih efekata prirode tehnologija kao društveni odnos se ne izražava samo kao moć ljudi prema prirodi, već i kao moć ka drugim ljudima i njihovim društvenim sredinama. Instrumentalizacija tehnike u uvjetima proizvodnih vrijednosti (kada se tehnologija proizvodi kao roba) i svojevrsna fascinacija tzv. visokih tehnologija utječe na jačanje procesa podjele po liniji stručne i laičke javnosti u odnosu na tehniku kao faktor društvenog kretanja. Putem medijske instrumentalizacije ovih podjela povećavaju se društvene podjele na osnovu izabranih tehnologija, zbog čega sumnjive tehnološke inovacije proizvode društveno stanje sa složenim sigurnosnim situacijama.”⁴⁶

“U svjetskim okvirima globalna sigurnost je u direktnoj povezanosti sa ekološkom sigurnošću, na koju utječu cjelokupne promjene na klimatskom planu, opustošavanje, pustošenje šuma, zagađenje svih eko medija – tla, vode, vazduha, migracije, ratni sukobi i mnogi drugi faktori koji izazivaju i utječu na ekološku sigurnost.”⁴⁷ Ekološke prijetnje predstavljaju globalni problem i o istom se debatira u agendama svjetskih globalnih organizacija i građanskih organizacija. Pri tom “sigurnosne prijetnje koje proizilaze iz “ekologije“ zastupaju čovječanstvo sa tri ključne političke dleme: Prijetnje su obično očigledne i direktnije od drugih vrsta prijetnji o kojima je riječ u ovim studijama. One su kao što kaže Prins, “prijetnje bez neprijatelja”⁴⁸. Globalna politička strategija protiv ekoloških prijetnji je postavljena na razmišljanju da su ekološke prijetnje aktuelne i evidentne te ugrožavaju globalnu sigurnost. Zato, one imaju tretman globalne sigurnosne prijetnje. Međutim, iza te aktuelnosti istovremeno se krije duga evolucija ovih prijetnji prije svega po ljudsku sigurnost. Ekološka kriza nesporno ima lokalni, nacionalni i globalni okvir. Stoga i zaštita ovog područja društvene realnosti pored nacionalnih i regionalnih ima i međunarodne mehanizme, instrumente, koncepte. Ovim se potvrđuje povezanost ekološke sigurnosti sa nacionalnom sigurnošću i globalnom sigurnošću u cjelini.

2. Aktuelno stanje u oblasti ekološkog kriminaliteta u Republici Sjevernoj Makedoniji – istraživačke dimenzije

“Statistički podaci o kretanju krivičnih djela iz oblasti ekološkog kriminaliteta kod nas pokazuju da je njihov broj dosta mali. Takvo stanje ni izdaleka nije dokaz da ovih djela nema ili da su rijetko prisutna u našoj sredini. Naprotiv, to ukazuje na teškoće u njihovom otkrivanju i dokazivanju, kao i na to da na ovom planu nema adekvatnih akcija tijela koja su odgovorna za njihovo otkrivanje i prijavljivanje (razne inspekcije zadužene da utvrde kršenje propisa u ovoj oblasti), kao ni adekvatnih akcija tijela progona. Ovakvo stanje u pogledu progona i kažnjavanja ovog kriminaliteta je karakteristično i za ostale zemlje u svijetu.”⁴⁹ Iz analize statističkih podataka za istraživani period 2010.-2015. godine može se notirati da ova krivična djela zauzimaju mali procenat ukupne mase kriminaliteta, pri čemu je za obilježavanje 2012.

⁴⁶ Marković S., Pejanović Lj., цит. труд. стр. 43.

⁴⁷ https://www.researchgate.net/publication/284721537_EKOLOSKA_BEZBEDNOST-SOSTOJBI_I_PREDIZVICI

⁴⁸ Prins G., The Heart of War. On Power, Conflict and Obligation in the Twenty-first Century, London and New York: Routledge, 2002, p. 107.

⁴⁹ Сулејманов З., Македонска криминологија, Скопје, 2000 година, стр. 575.

godina kada je izvršeno 253 krivičnih djela i 2013. godine kada je otkriveno samo 14 krivičnih djela.

Godina	Ukupno	Krivična djela protiv životne sredine i prirode
2010	30004	182
2011	31284	174
2012	31860	253
2013	34436	14
2014	37164	137
2015	26069	164

Tabela br. 1 Prikaz dinamike krivičnih djela protiv životne sredine i prirode

U slijedećoj tabeli prikazani su podaci koji ukazuju na činjenicu da je najveći dio počinitelja ovih krivičnih djela poznat odnosno otkriven, dok je samo mali procenat, njih ispod 10% ženskog spola.

Godina	Prijavljene punoljetne osobe po Krivičnim djelima protiv životne sredine i prirode	Ukupno poznati počinitelji	Žene
2010.	182	115	3
2011.	174	146	1
2012.	253	179	8
2013.	14	148	9
2014.	137	118	6
2015.	164	132	8

Tabela br. 2 Prikaz strukture počinitelja krivičnih djela protiv životne sredine i prirode

Prikaz fenomenologije krivičnih djela protiv životne sredine i prirode pokazuje da su karakteristični slijedeći pojavni oblici: zagađenje životne sredine i prirode, nezakonita eksploatacija mineralnih sirovina, uzurpacija nekretnina, pustošenje šuma, neovlašćeni lov, čuvanje i otuđivanje divljih životinja i ptica, nezakonski lov, nezakonski ribolov, mučenje životinja, neovlašćeno pribavljanje i raspolaganje nuklearnim materijama, unošenje opasnih materija u zemlju i ostalo.

Krivična djela protiv životne sredine i prirode	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Zagađenje životne sredine i prirode	3	4	6	-	-	7
Nezakonska eksploatacija mineralnih sirovina	-	-	-	-	17	4
Uzurpacija nekretnina	-	-	-	-	-	48
Pustošenje šuma	-	-	-	-	-	33
Neovlašćeni lov, čuvanje i otuđivanje divljih životinja i ptica	-	-	-	-	-	-
Nezakonski lov	36	44	30	-	18	32
Nezakonski ribolov	-	-	-	-	-	17

Mučenje životinja	1	8	9	-	15	16
Neovlašćeno pribavljanje i raspolaganje nuklearnim materijama	3	1	-	-	-	-
Unošenje opasnih materija u zemlju	2	-	-	-	-	-
Ostalo	127	8	208	6	87	4

Tabela br. 3 Prijavljene punoletne osobe po krivičnom djelu⁵⁰

3. Krivično-pravni aspekt ekološkog kriminaliteta u funkciji inovativnosti preventivno-represivne borbe

Krivično-pravni aspekt obuhvata odredbe materijalnog kaznenog prava: Glava XXII gdje je sadržana grupacija krivičnih djela protiv životne sredine i prirode (definiranjem bića djela – nepridržavanje propisima o zaštiti i unaprijeđivanju ljudske sredine i postupanje suprotno tim propisima; objekat zaštite – životna sredina, subjekat – svaka osoba, *delicta communia* itd.); odredbe procesnog kaznenog zakonodavstva (prethodni postupak, optužnica, presuda i izvršenje krivičnih sankcija). Odnos krivičnog prava prema ljudskom vladanju kojim se ugrožavaju individualne ili društvene vrijednosti i dobra tokom razvoja civilizacije podložen je promjenama i uvođenju novih zakonskih inkriminacija. Pri tom, mora se imati u vidu potencirana supsidijarna i fragmentarna priroda krivično-pravnih normi. Kao što navodi profesor V. Kambovski, “zaštitna funkcija kaznenog prava je unaprijed ograničena. To nije jedino, niti najmoćnije sredstvo za spriječavanje kriminala, jednostavno zato što su njegovi korijeni usađeni u samoj socijalnoj strukturi i društvene protivrečnosti, koje kazneno pravo ne može kontrolisati ili korigirati. U takvim uvjetima kaznenopravna zaštita ima sasvim ograničen dostrijel, koji ni iz daleka ne može zadovoljiti potrebu za preduzimanje kompleksnih društvenih mjera prevencije i represije kriminala.”⁵¹

Ekološka krivična djela su po svojoj prirodi materijalna ili djela posljedice, koja se u krivično-pravnoj teoriji dijele na djela povrede i djela ugrožavanja kao konstitutivna obilježja zakonskog bića. Naš KZ kroz interpretativnu normu utvrđuje visinu imovinske štete nastale djelima povrede. Kao vrsta djela apstraktnog ili konkretnog ugrožavanja, ekološki kriminalitet pretpostavlja opasnost i ista se ne treba dokazivati (kod apstraktnog ugrožavanja). Prema našem pozitivnom krivičnom zakonodavstvu, u ekološka krivična djela spadaju: zagađenje životne sredine i prirode; proizvodnja, trgovina i upotreba supstanci koje osiromašuju ozonski omotač; zagađenje vode za piće; proizvodnja štetnih sredstava za liječenje stoke ili živine; nesavjesno ukazivanje veterinarske pomoći; prenošenje zaraznih bolesti kod životinjskog i biljnog svijeta; zagađenje stočne hrane ili vode; uništenje nasada upotrebom štetne materije, uzurpacija nekretnina, nezakonita eksploatacija mineralnih sirovina; pustošenje šume; izazivanje šumskog požara; nezakoniti lov; neovlašćeni lov, čuvanje i otuđivanje divljih životinja i ptica; nezakoniti

⁵⁰ Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2015 година, Скопје, 2015 година, стр. 14-16; Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2015 година, Скопје, 2015 година, стр. 14-17.

⁵¹ Камбовски В., Казнено право општ дел, Скопје, 2006 година, стр. 22.

ribolov; ugrožavanje životne sredine i prirode otpadom; neovlašćeno pribavljanje i raspolaganje nuklearnim materijama; neovlašćena proizvodnja, postupanje i promet opasnim materijama ili štetnim organizmima ili sjemenskim ili sadnim materijalom; ubijanje ili uništavanje zaštićenih vrsta divlje flore ili faune; neovlašćeno uvođenje divljih vrsta u prirodu; neovlašćena trgovina, uvoz ili prijevoz divlje flore ili faune; mučenje životinja i teška djela protiv životne sredine i prirode. Kao posebne karakteristike ekoloških krivičnih djela mogu se nabrojati slijedeće: posebna kriminalna etiologija pojave ekoloških krivičnih djela; posebna kriminalna fenomenologija ekoloških krivičnih djela; način izvršenja ekoloških krivičnih djela; tamna brojka ekoloških krivičnih djela; visoki nivo korupcije u preventivno-represivnoj borbi protiv ovih krivičnih djela; internacionalizacija počinitelja ekoloških krivičnih djela; globalno povezivanje u spriječavanju i otkrivanju ekoloških krivičnih djela; pojava transnacionalnog organiziranog ekološkog kriminaliteta; Evropska unija posvećuje veću pažnju ovim krivičnim djelima nego deklarativnim zalaganjima nacionalnih država, prije svega misli se na zemlje Zapadnog Balkana; kontinuiranu potrebu za unaprijeđivanjem životne sredine i povezano sa ovim učestalo izvršavanje ekoloških krivičnih djela.

Ova krivična djela imaju kako nacionalnu, tako i međunarodnu dimenziju i to kako u odnosu na njihovo izvršenje, tako i u odnosu na njihovo spriječavanje i otkrivanje. Na nivou EU, može se reći da ova djela obuhvataju akte kojima se povređuje zakonodavstvo životne sredine i koja izazivaju znatnu štetu ili rizik za životnu sredinu i zdravlje ljudi.⁵² Ekološki kriminalitet također obuhvata i prekršaje u odnosu na ugrožene vrste (fauna i flora) kao što se nazivaju raznim imenima kao što su divlji svijet ili CITES kriminal⁵³.

3. Inovativnost i istraživanje u funkciji prevencije i represije ekološkog kriminaliteta

Aktuelno stanje u oblasti ekološkog kriminaliteta ističe zahtjev za većom ulogom akademske, istraživačke i naučne javnosti u naučnom praćenju pojava oblika ekoloških krivičnih djela, da da prognozu budućih manifestacija te da se razvijaju preventivni programi koji će se uspješno implementirati u praksi. Naučna svrha budućih istraživačkih akcija je determinirana definiranim predmetom naučnog interesa – naučnom eksplikacijom i utvrđivanjem ekoloških prijetnji za nacionalnu sigurnost i posebno za sigurnosni sistem naše države. Povezan sa naučnom misijom je i širi društveni cilj koji se odnosi na nekoliko pravaca i to: da se podigne svijest kod građana i državnih institucija o ekološkoj sigurnosti, ekološkim prijetnjama i njihovom impaktu na život pojedinca i zajednice u cjelini. Kroz primjenu adekvatne naučne metodologije u istraživanju etiologije i fenomenologije ekoloških prijetnji i kroz izvođenje zaključaka stvara se solidna osnova da se daju prijedlozi za izgradnju strategije prevencije. Dok, društvena opravdanost ekoloških naučnih istraživanja proizilazi iz neophodnosti izgradnje sigurnije sigurnosne klime i veće sigurnosti građana u njihovom životu i djelovanju sa jedne strane i pravnih osoba sa druge. Koje su osnove za praćenje stanja u oblasti ekološkog kriminaliteta sa naučnog aspekta? Na prvom nivou su ustavne norme po kojima je

⁵² <http://ec.europa.eu/environment/legal/crime/>, 01.03.2019.

⁵³ Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora.

pravo na zdravu životnu sredinu kao elementarno i prirodno pravo izdignuto na rang temeljne ustavne vrijednosti (član 8. st. 1. Ustava RM). Drugo, od velikog značaja je uloga Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja u uspostavljanju i održavanju jedinstvenog katastra za životnu sredinu, koji je sastavni dio Informativnog sistema za životnu sredinu, koji uključuje među ostalom i Katastar stvaratelja otpada. Treće, opasnosti od ekoloških krivičnih djela sa kojima se suočava savremeno društvo i izazovi. Međutim, ideja za razvoj naučnih dostignuća i njihovu upotrebu za suprotstavljanje ekološkom kriminalitetu je i pitanje finansija.

“Samo onaj istraživač koji ima adekvatna znanja iz ove oblasti može se upustiti u naučno istraživanje, primjeniti adekvatna sredstva i puteve u istraživanju, unijeti u njega nešto svoje te saopćiti i objasniti postupke i sredstva upotrebljene u istraživanju. Naučni rezultati neće se moći primjeniti u neposrednoj praksi ako ne postoji određeni procenat sigurnosti u njihovim tvrdnjama.”⁵⁴ Stoga, inovativnost treba prije svega da proizide iz naučne zajednice i pomognuta praksom da predloži rješenja za efikasno preventivno djelovanje protiv ekološkog kriminaliteta. Inovacije su krucijalni pokretač razvoja i konkurentnosti kompanija. Obim i brzina uvođenja inovacija su posljedica velikog broja naučnih i tehnoloških dostignuća te njihove implementacije u praksi. Inovativnost se sastoji iz implementacije novih ili znatno poboljšanih finansijskih i nefinansijskih proizvoda, novih procesa, strategija, novih marketing metoda ili novih organizacijskih metoda u poslovanju, organizaciji posla i odnosima sa spoljnim partnerima. Iz ovih razloga, veliki broj kompanija u cilju uticanja na svoj rast odnosno na budućnost preduzeća ulažu dio svojih sredstava u istraživanje i razvoj, kao aktivnost kojoj se pridaje poseban značaj u današnje vrijeme modernizacije.

Zaključak

Ekološka krivična djela čine posebnu grupaciju zakonskih inkriminacija kojima se ugrožava prije svega životna sredina. Pored krivično-pravnih atributa kojima se izražava njihov značaj sa aspekta prevencije i represije kao dijelova kriminalne politike, u jednom širem objašnjenju najprije bi se moglo notirati da ova djela u suštini predstavljaju vrstu aktuelnog, savremenog kriminaliteta usmjerenog protiv životne sredine u kojoj čovjek djeluje i funkcioniše. Mjesto ovih djela u krivičnom zakonodavstvu i katalogu sigurnosnih rizika i prijetnji je determinirano njihovom opasnošću i štetnim posljedicama koje su rezultat određene radnje kojom se ostvaruje zakonsko biće konkretnog ekološkog krivičnog djela. Pri tom za isticanje je da su ekološki kriminalitet i ekološke prijetnje rastom naučno-tehnološkog razvoja konstantna pojava u savremenom svijetu te zauzimaju mjesto ozbiljne prijetnje za sigurnost, čovječanstvo i njegovu budućnost.

Inovacije u ovoj oblasti omogućit će efikasnu preventivno – represivnu borbu protiv ekološkog kriminaliteta koja će prije svega biti naučno utemeljena.

⁵⁴ Пеливанов Т., Методологија на правните и политичките истражувања, Скопје, 1995 година, стр. 3.